

Ραψωδία Ι 225-431 : Ο λόγος του Οδυσσέα και ο αντίλογος του Αχιλλέα

Τόπος: Στρατόπεδο Αχαιών (σκηνή Αχιλλέα) α) στ. 225-306: Ο λόγος του Οδυσσέα.

Χρόνος: 25η-26η ημέρα της Ιλιάδας β) στ. 307-431: Η απάντηση του Αχιλλέα

Ο Οδυσσέας ζητά από τον Αχιλλέα να επιστρέψει στη μάχη, για να σώσει τους Αχαιούς που κινδυνεύουν. Για να τον πείσει, του θυμίζει πρώτα τις συμβουλές του πατέρα του, αναφέρει στη συνέχεια την προσφορά του Αγαμέμνονα και στο τέλος τον παρακαλεί να λυπηθεί τους Αχαιούς. Ο Αχιλλέας, όμως, αρνείται την προσφορά του Αγαμέμνονα, παραμένει ανυποχώρητος, δηλώνει την πρόθεσή του ν' αναχωρήσει το πρωί για την πατρίδα του και συμβουλεύει και τους άλλους να κάνουν το ίδιο.

Παρατηρήσεις

412-416: «Αν μείνω εδώ... το τέλος του θανάτου»: Ο Αχιλλέας αναφέρεται σε μια προφητεία, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να διαλέξει κάποτε ανάμεσα στον ένδοξο αλλά πρόωρο θάνατο και στη μακρόχρονη αλλά άδοξη ζωή.

254-255: «Τέκνον, τες νίκες η Αθηνά κι Ήρα θα σου δώσουν / αν το θελήσουν»: Στους στίχους αυτούς φαίνεται πως οι ομηρικοί ήρωες πιστεύουν ότι οι θεοί επεμβαίνουν στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων είτε προκαλώντας τους συμφορές είτε συμβάλλοντας στις νίκες τους. Σύμφωνα με τη συμβουλή του Πηλέα στο γιο του, η νίκη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη θέληση και τη βοήθεια των θεών. Παράλληλα όμως η πραότητα και η αυτοκυριαρχία, που εξαρτώνται από τον ίδιο τον άνθρωπο, είναι εξίσου σημαντικές γιατί μόνο εάν πρυτανεύει η λογική και τιθασεύονται τα έντονα συναισθήματα (π.χ. η οργή) από τον άνθρωπο, μπορεί να εξασφαλιστεί μια ήρεμη και επιτυχημένη ζωή.

316-322: «χάριν δεν είχε ο πόλεμος... εις κίνδυνον να βάζω πολεμώντας;»: Ο Αχιλλέας υποστηρίζει ότι η προσφορά ενός γενναίου πολεμιστή θα έπρεπε να αντιστοιχεί στην ηθική ανταμοιβή του. Το ελάχιστο που έπρεπε, λοιπόν, να έχει κερδίσει ο ίδιος θα ήταν η εκτίμηση και η τιμή από τον Αγαμέμνονα. Όμως, όχι μόνο δεν έχει ανταμειφθεί κατ' αυτόν τον τρόπο, αλλά αντιμετωπίστηκε ως ένας οκνηρός και δειλός πολεμιστής. Είναι κοινή η τύχη του γενναίου και του δειλού, αφού και οι δύο θα βρουν το θάνατο στο τέλος.

377: «αφού τον νουν τού αφάιρεσεν ο πάνσοφος Κρονίδης»: Ο Αχιλλέας υποστηρίζει ότι ο Αγαμέμνονας του πήρε τη Βρισηίδα, αφού νωρίτερα του είχε πάρει τα λογικά ο Δίας. Θεωρεί λοιπόν αδιανόητη την πράξη του, γι' αυτό και τη θεωρεί βούληση του πατέρα των θεών. Οι αρχαίοι Έλληνες πολύ συχνά, όταν δεν μπορούσαν να εξηγήσουν κάποιες ακραίες συμπεριφορές συνανθρώπων τους, τις θεωρούσαν θεόστατες.

389-390: «στο κάλλος κι αν με τη χρυσήν συγκρίνεται Αφροδίτην / και αν έχει με την Αθηνά των έργων τα πρωτεία»: Προβάλλεται το πρότυπο της ομηρικής γυναίκας. Εκτός απ' την εξωτερική ομορφιά, που είναι το κυριότερο κριτήριο επιλογής μιας γυναίκας, ο ομηρικός ήρωας τονίζει και την εξυπνάδα της υποψήφιας νύφης. Σύμφωνα με την άποψη του Αχιλλέα, τα βασικότερα προσόντα μιας γυναίκας είναι ομορφιά που να αγγίζει την εικόνα της Αφροδίτης και ευστροφία όμοια με αυτή της Αθηνάς

ΟΔΥΣΣΕΑΣ → Ο Οδυσσέας περιγράφει με ρεαλιστικό τρόπο την κατάσταση που επικρατεί στο αχαιικό στρατόπεδο. Από την αφήγησή του γίνεται φανερό το πόσο διορατικός και έξυπνος είναι. Του περιγράφει με ακρίβεια την κατάσταση για να τον πείσει να επιστρέψει, αλλά και του θυμίζει τρυφερές στιγμές με τον πατέρα του στην πατρίδα και τη φιλία του με τους συμπολεμιστές του, για να τονώσει τον πατριωτισμό του και να σκεφτεί με ωριμότητα τι θα αποφασίσει. Είναι πιστός πατριώτης αλλά και φίλος του Αχιλλέα, συμβιβαστικός, ανησυχεί για την τύχη των Αχαιών και χρησιμοποιεί κάθε τρόπο για να πείσει τον Αχιλλέα να επιστρέψει και να σώσει τους Αχαιούς.

ΑΧΙΛΛΕΑΣ → Είναι ευθύς και ειλικρινής, αφού δηλώνει ότι θα μιλήσει «καθαρά». Νιώθει ακόμα ταπεινωμένος και ατιμασμένος από τον Αγαμέμνονα, γι' αυτό εξακολουθεί να είναι οργισμένος και σταθερός στην απόφασή του να απέχει από τη μάχη. Απογοητευμένος από ηθικής πλευράς και είρωνα, όταν σχολιάζει τα έργα του Αγαμέμνονα, δίνει μεγαλύτερη αξία στην ηθική ανωτερότητα παρά στα υλικά αγαθά. Δεν λυπάται για την αρπαγή του λάφυρού του, αλλά για την ηθική μείωση που υπέστη από τον Αγαμέμνονα μπροστά στους συμπολεμιστές του. Φαίνεται να είναι υπερβολικά ενωιστής και εγωκεντρικός, όμως η στάση του αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί· ο Αγαμέμνονας τον απογοήτευσε και τον ατίμασε. Ακόμα, δεν επιμένει στην επιστροφή της Βρισηίδας.

Αφηγηματικοί τρόποι

- Κυριαρχεί ο διάλογος Οδυσσέα - Αχιλλέα, που περιλαμβάνει δύο μακροσκελείς μονολόγους.
- Η επανάληψη της απαρίθμησης των δώρων είναι ένα λαϊκό μοτίβο, που θυμίζει δημοτικά τραγούδια

- ο εκφραστικός τρόπος του «αδύνατου»:

Οι στ. 378-391 εκφράζουν το «αδύνατο», τονίζοντας πόσο σταθερά εμμένει στην άρνησή του ο Αχιλλέας. Πρόκειται για έναν τρόπο έκφρασης με άμεση επιρροή στο συναίσθημα, αφού με παραστατικό τρόπο αναδεικνύει την ψυχολογική κατάσταση του ομιλητή. Να θυμηθούμε τον όρκο του Αχιλλέα (Α, στ. 234 κ.ε.), που είναι χαρακτηριστικό δείγμα του θέματος του «αδύνατου», αφού στηρίζεται σε κάτι εντελώς αδύνατο να πραγματοποιηθεί (δηλ. να βγάλει πάλι φύλλα το ραβδί του) και δεν αφήνει κανένα περιθώριο συζήτησης.

Η δομή (κατασκευή) του λόγου του βασιλιά της Ιθάκης

Ο Οδυσσεάς:

- αναφέρει αρχικά το σκοπό της επίσκεψής του (στ. 225-231),
- τονίζει την κρισιμότητα της κατάστασης του στρατού και τους δικαιολογημένους φόβους (στ. 232-246),
- επισημαίνει ότι ο Ζεύς ενθαρρύνει τους Τρώες με καλούς οιωνούς (στ. 236) / υποστηρίζει ότι ο Έκτορας έχει καταληφθεί από μανία πολεμική και θέλει να κάψει τα πλοία και να σκοτώσει τους Αχαιούς (στ. 237-243),
- υπογραμμίζει ότι θα είναι πια αργά, αν τώρα δεν σπεύσει ο Αχιλλέας να βοηθήσει τους Αχαιούς (αυτό είναι και το αίτημά του, που το στηρίζει με την κατάλληλη επιχειρηματολογία [στ. 249-306]),
- επικαλείται τις συμβουλές του Πηλέα (στ. 256),
- απαριθμεί τα πολλά και εξαιρετά δώρα που θα δώσει ο Αγαμέμνωνας στον Πηλείδη,
- κλείνει το λόγο του με τα ισχυρότερα επιχειρήματα, κάνοντας επίκληση στο συναίσθημα: λέει στον Αχιλλέα ότι, αν μισεί τον Αγαμέμνονα και περιφρονεί τα δώρα του, ας λυπηθεί τους Αχαιούς, που κινδυνεύουν και που θα τον τιμήσουν ως θεό (στ. 302) και, τέλος, ότι είναι ευκαιρία να σκοτώσει τον Έκτορα τώρα που βρίσκεται μακριά από τα κάστρα της Τροίας και να κερδίσει άμετρη δόξα.

Τα δώρα → Ο Αγαμέμνωνας υπόσχεται στον Αχιλλέα να του δωρίσει επιτόπου, δηλαδή όσο διαρκεί ο πόλεμος, οικιακά σκεύη, χρυσάφι δέκα ταλάντων, άλογα, επτά Λέσβιες γυναίκες και τη Βρισηίδα. Μετά την πολιορκία της Τροίας, θα του προσφέρει επιπλέον όσο χρυσάφι χωράει το καράβι του και τις ομορφότερες είκοσι Τρωαδίτισσες. Σε τρίτη φάση, όταν επιστρέψουν στην πατρίδα, υπόσχεται να του δώσει την κόρη του για γυναίκα, αφού τον προικοδοτήσει πλουσιοπάροχα και θέσει επτά πόλεις υπό τη δικαιοδοσία του.

Η άρνηση του Αχιλλέα και η ανυποχώρητη στάση του εκφράζονται στους στίχους:

- **310:** «ασάλευτη θα μείν' η θέλησίς μου»
- **314-315:** «μήτ' ο Αγαμέμνων,.....κανείς δεν θα με πείσει»
- **345:** «ας μην προσπαθεί να πείσει»
- **356-357:** «κι αφού τον θεϊόν Έκτορα να πολεμήσω δεν θέλω»,
- **372-373:** «αλλά σ' εμέ... τα μάτια να σηκώσει»
- **375:** «δεν με δολώνει πλέον»
- **386:** «την πληγωμένη μου ψυχή ο Ατρείδης»
- **408-409:** «Αλλ' η ψυχή μας λάφυρο... το φράγμα των οδόντων»,
- **426:** «... εγώ θα μείνω στον θυμό μου».

Στο λόγο του Αχιλλέα προβάλλονται αξίες

α) Στους στ. 312-313 ο Αχιλλέας προβάλλει την αξία της ειλικρίνειας, όταν υποστηρίζει ότι μισεί τον άνθρωπο που υποκρίνεται και δεν παραδέχεται αυτό που έχει στο μυαλό του.

• Στους στ. 316-319 παραπονιέται ότι όλοι στον πόλεμο, και οι γενναίοι και όσοι απέχουν απ' τη μάχη, ανταμείβονται με το ίδιο μερίδιο λαφύρων, εκφράζοντας έτσι την πίστη του στην ανάγκη για αναγνώριση της ευγνωμοσύνης στον πόλεμο. Πιστεύει ότι ο κάθε στρατιώτης θα έπρεπε κανονικά να αμείβεται με βάση την προσφορά του στο πεδίο της μάχης και να μην υπάρχει εξομοίωση ανάμεσα στον άξιο και τον ανάξιο πολεμιστή. Στους ίδιους στίχους, όπως και στους στ. 320-322, 330-346 και 375, ο Αχιλλέας υπαινίσσεται την αξία της δικαιοσύνης που πρέπει να επικρατεί στο στρατόπεδο των Αχαιών και όχι μόνο.

• Στους στ. 327 και 339 προβάλλεται η τιμή ως ένα από τα ιδανικά του πολεμιστή, γιατί αναφέρει ότι ο πόλεμος έγινε για να αποκαταστήσουν οι Αχαιοί την τιμή του Μενέλαου.

• Στους στ. 341-343 ο Αχιλλέας δηλώνει την αγάπη που οφείλει κάθε άντρας απέναντι στη γυναίκα-σύντροφό του. Προβάλλει την ανάγκη του κάθε έντιμου ανθρώπου να σέβεται τη σύντροφο που έχει δίπλα του.

• Την πικρία του άλλωστε εκφράζει ο ήρωας στους στ. 316-322, 330-336, 367-368. Από τους στίχους αυτούς γίνεται κατανοητό ότι ο Αχιλλέας νιώθει πολύ πικραμένος επειδή κατά τη διάρκεια του πολέμου υφίσταται απανωτές αδικίες αφού εξομοιώνεται με τους δειλούς πολεμιστές, αυτός που είναι ο πιο ατρόμητος και ικανός στρατιώτης.